

Сапронов Ю. А., Костенко Д. М.

АНАЛІЗ РИНКУ НАФТИ В УКРАЇНІ

У статті аналізується стан ринку нафти в Україні. Досліджено динаміку споживання нафти в Україні. Визначено основних споживачів та виробників моторного палива в Україні. Проаналізовано динаміку об'ємів переробки нафти. Досліджено динаміку експорту нафти з України. Проаналізовано попит на нафту сиру в Україні та визначено, що на нафтовий ринок України істотно впливає залежність вітчизняних виробників світлих нафтопродуктів від імпортних поставок нафти. Досліджено тенденції видобутку нафти в Україні та визначено їх неухильне зниження в останні роки. Проаналізована географічна структура імпорту нафти і нафтопродуктів сирих. Визначені основні їх імпортери в Україну. Проведено порівняльний аналіз попиту та пропозиції нафти на українському ринку на основі балансу ринку сирої нафти. Досліджені географічні, історичні та політичні умови торгівлі сирою нафтою в Україні. Проаналізовані механізми ціноутворення основних торгівців сирою нафтою в Україні та досліджена динаміка обсягів реалізації та цін на сиру українську нафту за даними аукціонів протягом 2012 р. В результаті аналізу національного ринку сирої нафти визначено, що: стала тенденція торгівлі сирою нафтою на ринку України обумовлена скороченням об'ємів переробки нафти, яке, в свою чергу, спричинене витисненням з національного ринку вітчизняного пального імпортом; основною причиною незадовільної конкурентоспроможності вітчизняного моторного палива є його якість, що не відповідає вимогам сучасних стандартів та не відповідає до нього ціна; низька якість моторного палива вітчизняного виробництва визначається переважним використанням для його виробництва низькоякісної (високосірчатої) імпоротної (російської) нафти; в цілому конкурентоспроможність вітчизняної нафтопереробної галузі визнана низькою.

Ключові слова: нафта, нафтопродукти, ринок, моторне паливо, тенденції, динаміка

Рис.: 17. *Табл.:* 1. *Формул.:* 4. *Бібл.:* 12.

Сапронов Юрій Анатолійович – здобувач, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пл. Свободи, 5, Держпром, 7 під'їзд, 8 поверх, Харків, 61022, Україна)

Костенко Дмитро Миколайович – аспірант, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пл. Свободи, 5, Держпром, 7 під'їзд, 8 поверх, Харків, 61022, Україна)

УДК 33.012.42:665.6

Сапронов Ю. А., Костенко Д. Н.
АНАЛИЗ РЫНКА НЕФТИ В УКРАИНЕ

В статье анализируется состояние рынка нефти в Украине. Исследована динамика потребления нефти в Украине. Определены основные потребители и производители моторного топлива в Украине. Проанализирована динамика объемов переработки нефти. Рассмотрена динамика экспорта нефти из Украины. Проанализирован спрос на нефть сырую в Украине и определено, что на нефтяной рынок Украины существенным образом влияет зависимость отечественных производителей светлых нефтепродуктов от импортных поставок нефти. Исследована тенденция добычи нефти в Украине и определено ее неуклонное снижение в последние годы. Проанализирована географическая структура импорта нефти и нефтепродуктов сырых. Определены основные их импортеры в Украину. Проведен сравнительный анализ спроса и предложения нефти на украинском рынке на основе баланса рынка сырой нефти. Исследованы географические, исторические и политические условия торговли сырой нефтью в Украине. Проанализированы механизмы ценообразования основных торговцев сырой нефтью в Украине и исследована динамика объемов реализации и цен на сырую нефть по данным аукционов в 2012 г. В результате анализа национального рынка сырой нефти определено, что: тенденция торговли сырой нефтью на рынке Украины обусловлена сокращением объемов переработки нефти, которое, в свою очередь, вызвано вытеснением с национального рынка отечественного топлива импортом; основной причиной неудовлетворительной конкурентоспособности отечественного моторного топлива является его качество, не соответствующее требованиям современных стандартов и не соответствующая им цена; низкое качество моторного топлива отечественного производства определяется преобладающим использованием для его производства низкокачественной (высокосернистой) импортной (российской) нефти; в целом конкурентоспособность отечественной нефтеперерабатывающей признана низкой.

Ключевые слова: нефть, нефтепродукты, рынок, моторное топливо, тенденции, динамика

Рис.: 17. *Табл.:* 1. *Формул.:* 4. *Библ.:* 12.

Сапронов Юрий Анатольевич – соискатель, Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины (пл. Свободы, 5, Госпром, 7 подъезд, 8 эт., Харьков, 61022, Украина)

Костенко Дмитрий Николаевич – аспирант, Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины (пл. Свободы, 5, Госпром, 7 подъезд, 8 эт., Харьков, 61022, Украина)

UDC 33.012.42:665.6

Sapronov Y. A., Kostenko D. N.
THE ANALYSIS OF THE OIL MARKET IN UKRAINE

The article examines the state of the oil market in Ukraine. The article explores the dynamics of oil consumption in Ukraine. In this article the main consumers and producers of fuel in Ukraine is defined. The article analyzes the dynamics of oil refining. The dynamics of oil exports from Ukraine is investigated. The paper analyzes the demand for crude oil in Ukraine. It is established that the oil market in Ukraine has significant impact on the dependence of domestic producers of light oil products from oil imports. We investigated the trend of oil production in Ukraine, and determined its steady decline in recent years. The imports of crude oil and petroleum products was analyzed. The main importers of the Ukraine was defined. A comparative analysis of the supply and demand of oil in the Ukrainian market, based on the balance of the crude oil market was made. We investigated the geographical, historical and political terms of trade of crude oil in Ukraine. Pricing mechanisms of major traders of crude oil in Ukraine were analyzed. Dynamics of volumes and prices for crude oil according to the auctions in 2012 was investigated. An analysis of the national market of crude oil has been determined that: the trend of trade crude oil in Ukraine due to the reduction in oil refining, which, in turn, is caused by displacement from the national market of motor fuel domestic fuel imports, the main cause of poor competitiveness of the domestic motor fuel is its quality does not meet modern standards and their corresponding price, low quality of domestic production of motor fuels, the dominant use for its production of low-quality (high-sulfur) import (Russian) oil; overall competitiveness of the domestic oil considered low.

Keywords: oil, oil products, markets, motor fuels, trends, dynamics

Fig.: 17. *Tabl.:* 1. *Formulae:* 4. *Bibl.:* 12.

Sapronov Yuriy A. – Applicant, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (pl. Svobody, 5, Derzhprom, 7 pidyizd, 8 poverkh, Kharkiv, 61022, Ukraine)

Kostenko Dmitriy N. – Postgraduate Student, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (pl. Svobody, 5, Derzhprom, 7 pidyizd, 8 poverkh, Kharkiv, 61022, Ukraine)

Вступ. Сучасна світова тенденція виснаження легкодоступних покладів вуглеводнів, на фоні зростання попиту на них, визначає суттєві зміни у світовій системі розподілу енергоресурсів і обмежує зростання економік енергетично залежних країн, до яких належить і Україна. У цих умовах перед нашою країною стає проблема послаблення зовнішньої нафтової залежності України шляхом структурної модернізації національного паливного комплексу з метою забезпечення енергетичної самодостатності національної економіки за рахунок інтенсифікації використання власних джерел енергетичних ресурсів і зменшення їх імпорту. Тому проведення досліджень сучасного стану ринку нафти та моторного палива в Україні, а також перспектив його розвитку з метою створення наукового підґрунтя структурної модернізації національного промислового комплексу є актуальним.

Метою статті є аналіз ринку сирої нафти в Україні та перспектив його розвитку.

Результати. Більшу частину пропозиції на національному ринку моторного палива складає паливо вітчизняного виробництва, масштаби та ефективність якого, як і будь-якого сировинного виробництва, залежить від якості та джерел постачання сировини. Для виробництва моторного палива в Україні сьогодні в основному використовується сира нафта і газовий конденсат як імпортного, так і вітчизняного походження.

У періоді, що аналізується, в Україні спостерігалася стійка тенденція скорочення ринку сирої нафти, основною причиною виникнення якої стало зниження попиту на неї. Показники, що характеризують динаміку споживання сирої нафти в Україні, наведені на рис. 1 та 2.

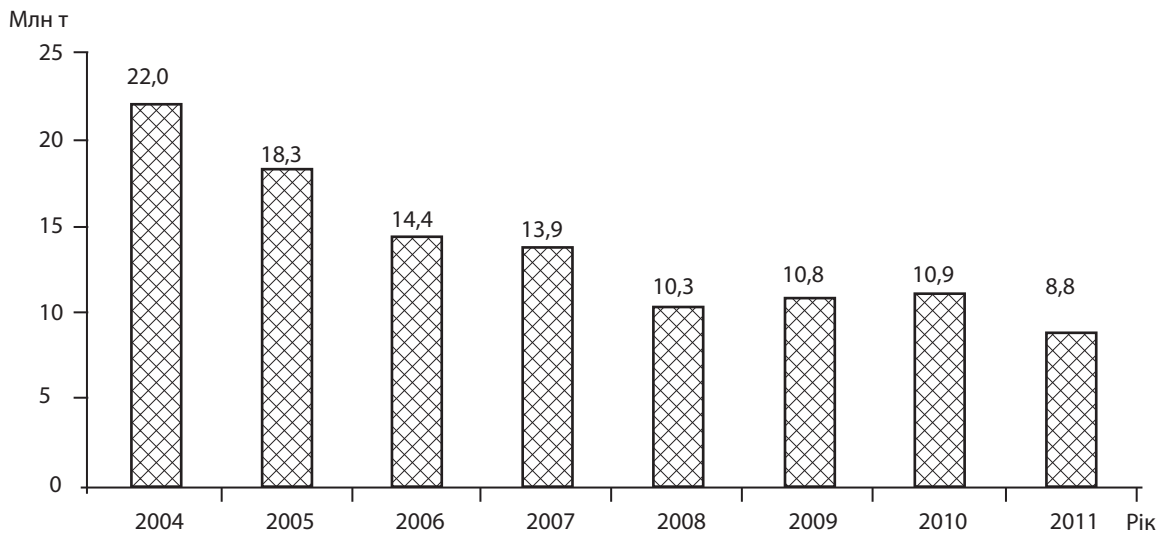

Рис. 1. Динаміка споживання нафти в Україні за 2004–2011 рр. [1–3]

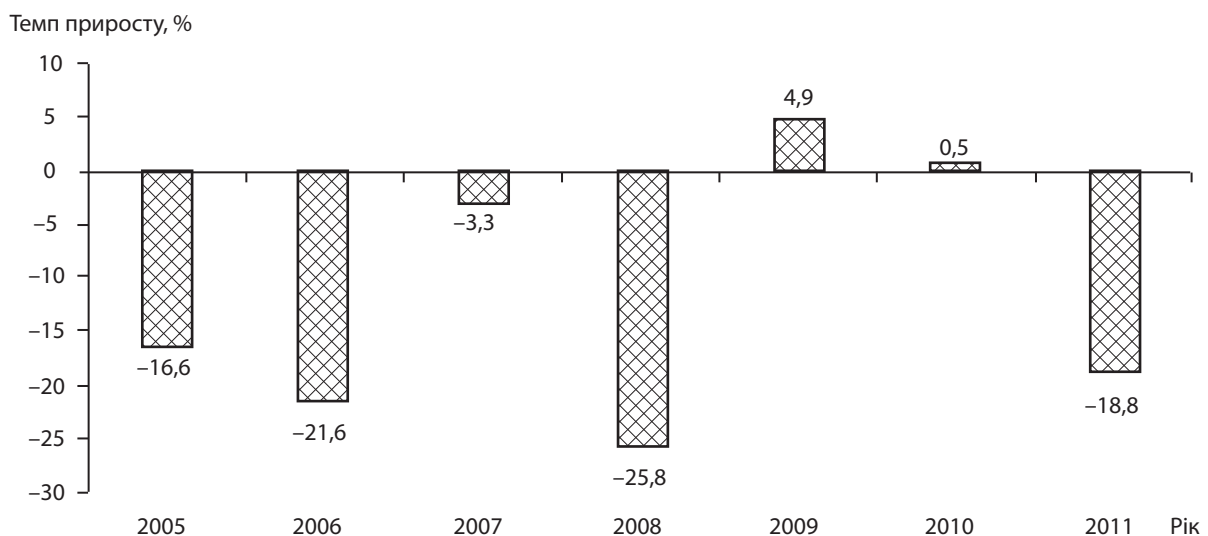

Рис. 2. Темп зміни до попереднього року споживання нафти в Україні за 2005–2011 рр. [1–3]

Як видно з рис. 1 та 2, обсяги споживання нафти зменшуються з кожним роком. Винятком, незважаючи на негативні наслідки світової фінансової кризи, стали лише 2009 р. та 2010 р., коли даний показник перевищував показник попереднього року. У 2011 р. в порівнянні з 2004 р. споживання нафти зменшилося на 60%. Таке значне зниження даного показника пов'язане з тим, що основні споживачі нафти в Україні, якими є нафтопереробні заводи (НПЗ), зменшували обсяги переробки нафти та виробництва з неї нафтопродуктів, а деякі з них в останні роки зовсім припинили виробництво.

В Україні попит на нафту формують 6 основних виробників моторного палива: Кременчуцький НПЗ; Дрогобицький НПЗ; Надвірнянський НПЗ; Лисичанський НПЗ; Херсонський НПЗ; Одеський НПЗ.

У табл. 1 наведено дані, що характеризують динаміку переробки нафти на основних НПЗ України.

З даних табл. 1 видно, що всі представлені НПЗ України скоротили об'єми переробки нафти в порівнянні з 2004 р., а

Херсонський та Одеський НПЗ взагалі зупинили виробництво. Лисичанський НПЗ у 2011 р. порівняно з 2004 р. зменшив об'єм переробки нафти на 25,3%; Кременчуцький – на 52,7%; Надвірнянський – на 92%; Дрогобицький – на 92,7%. Другою складовою формування попиту на нафту є експорт нафти з України. На сьогодні експорт нафти і нафтопродуктів з України носить рудиментарний характер. Істотний потенціал в переробці нафти і виробництві готових нафтопродуктів для експорту втрачено. Динаміка експорту з України нафти та нафтопродуктів сирих в натуральному і вартісному вираженні наведена на рис. 3 та 4.

Як видно з рис. 3 та 4, після 2006 р. обсяги експорту нафти і нафтопродуктів сирих, істотно скоротилися. Темпи зміни натуральних обсягів експорту нафти і нафтопродуктів сирих наведені на рис. 5.

Як видно з рис. 5, в 2007 р. обсяги експорту нафти і нафтопродуктів сирих з України зменшилися на 97%. Хоча в наступні роки коливання відносних показників також складали істотну величину 114% у 2008 р. і (-) 100%

Таблиця 1

Динаміка завантаження первинної переробки нафти основними НПЗ України, млн. т [1–3]

НПЗ	Рік						
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2011
Лисичанський	6,61	6,01	4,93	5,65	4,06	4,95	4,94
Кременчуцький	6,60	5,99	6,31	5,62	2,71	3,19	3,12
Надвірнянський	1,77	2,06	1,32	0,86	0,32	0,15	0,14
Дрогобицький	2,18	1,06	0,82	0,66	0,57	0,42	0,16
Херсонський	1,56	0,87	*	*	*	*	*
Одеський	2,45	1,39	*	*	2,03	2,05	*

Експорт, тис. т

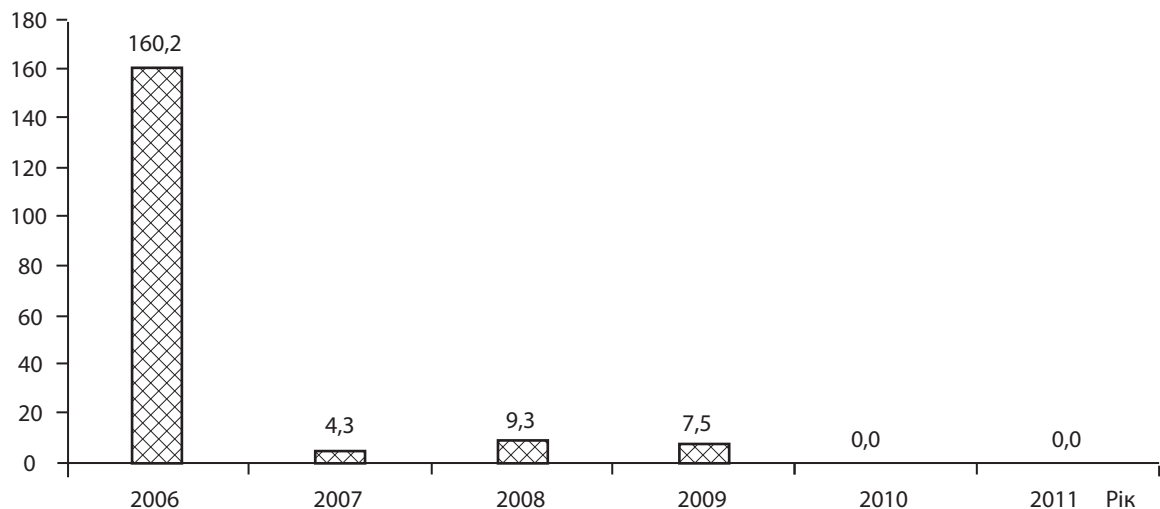

Рис. 3. Динаміка експорту із України нафти та нафтопродуктів сирих в 2006 – 2011 рр. у натуральному вираженні [4]

Експорт, млн дол. США

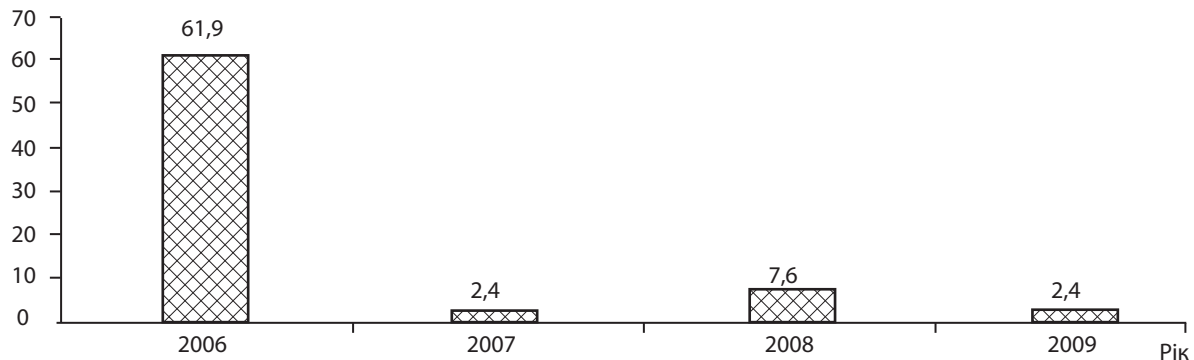

Рис. 4. Динаміка експорту із України нафти та нафтопродуктів сирих у вартісному вираженні [4]

Темп приросту, %

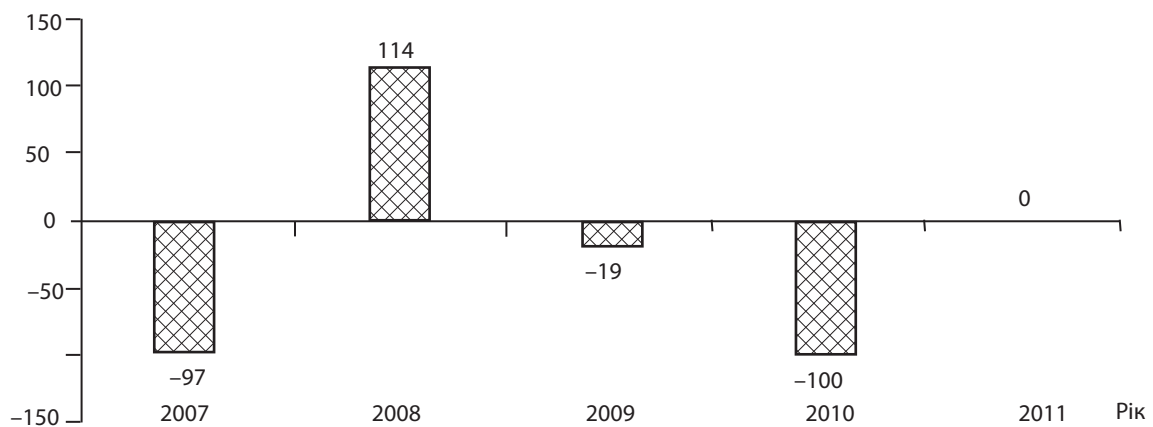

Рис. 5. Темп зміни до попереднього року натуральних об'ємів експорту із України нафти та нафтопродуктів сирих у 2007 – 2011 рр. [4]

у 2010 р., на тлі зміни абсолютних показників з 2006 р. по 2007 р., їх вплив на оцінку загальної тенденції експорту нафти сирової і нафтопродуктів сирих не настільки значимий.

Аналіз попиту на нафту сиру в Україні показав, що споживання нафти в цілому по країні та за окремими НПЗ неухильно зменшується, але цей процес пов'язаний не з переходом України на інші види енергії та палива, а з тенденцією нарощування обсягів імпорту моторного палива, яке і є результатом переробки нафти на НПЗ.

На нафтовий ринок України істотно впливає залежність вітчизняних виробників світлих нафтопродуктів від імпортних поставок нафти. Структуру формування пропозиції нафти на Українському ринку в 2011 р. наведено на рис. 6.

Як видно з рис. 6, частка імпортних поставок нафти на вітчизняний ринок становить більш ніж 70%. Формування такої суттєвої імпортної залежності вітчизняних виробників моторного палива від поставок сировини з інших країн відбувається на тлі зменшення в Україні видобутку нафти в 2008 – 2011 рр.

Показники, що характеризують динаміку видобутку нафти в Україні, наведені на рис. 7 та 8.

Як видно з рис. 7 та 8, якщо з 2003 р. по 2006 р. обсяги видобутку нафти в Україні незначно, але збільшувалися, то з 2007 р. обсяги видобутку нафти неухильно знижуються. Так, у 2011 р., у порівнянні з 2007 р. обсяги видобутку нафти в Україні зменшилися більш ніж на чверть (27,3%).

Стосовно імпорту нафти на Українському ринку, то дані, що характеризують динаміку імпортних поставок в Україну нафти та нафтопродуктів сирих в 2006 – 2011 рр. в натуральному і вартісному вираженні, представлені на рис. 9 та 10.

Як видно з рис. 9 та 10, за 2006 – 2011 рр. відбулося суттєве скорочення поставок в Україну імпортної нафти і нафтопродуктів сирих, а саме на 4970,75 тис. т. або на 46,7%. При цьому загальна вартість придбанної за кордоном нафти і нафтопродуктів сирих практично не змінилася і стала менше лише на 3% (131,26 млн дол. США).

Темпи зміни натуральних обсягів імпорту нафти і нафтопродуктів сирих наведені на рис. 11.

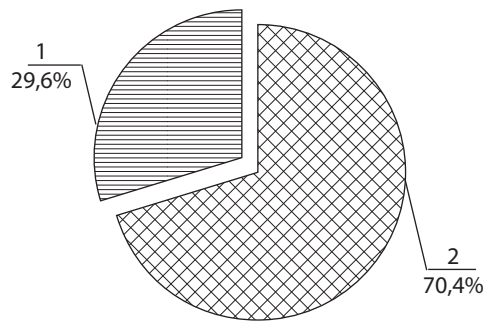

Рис. 6. Структура пропозиції нафти на Українському ринку в 2011 р., [5]:
1 – вітчизняного видобутку; 2 – імпорт

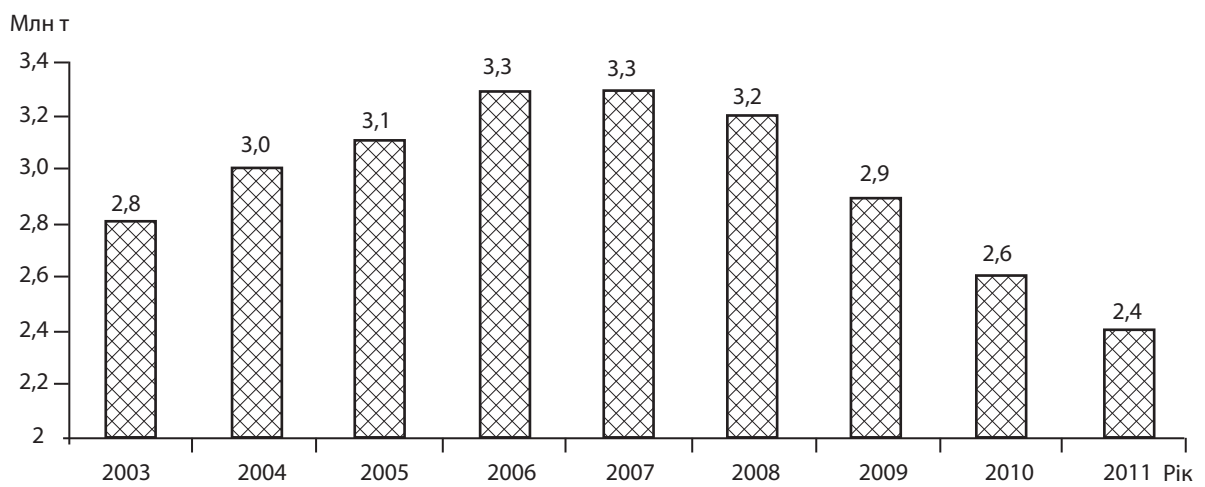

Рис. 7. Динаміка видобутку нафти в Україні за 2003 – 2011 рр. [6; 7]

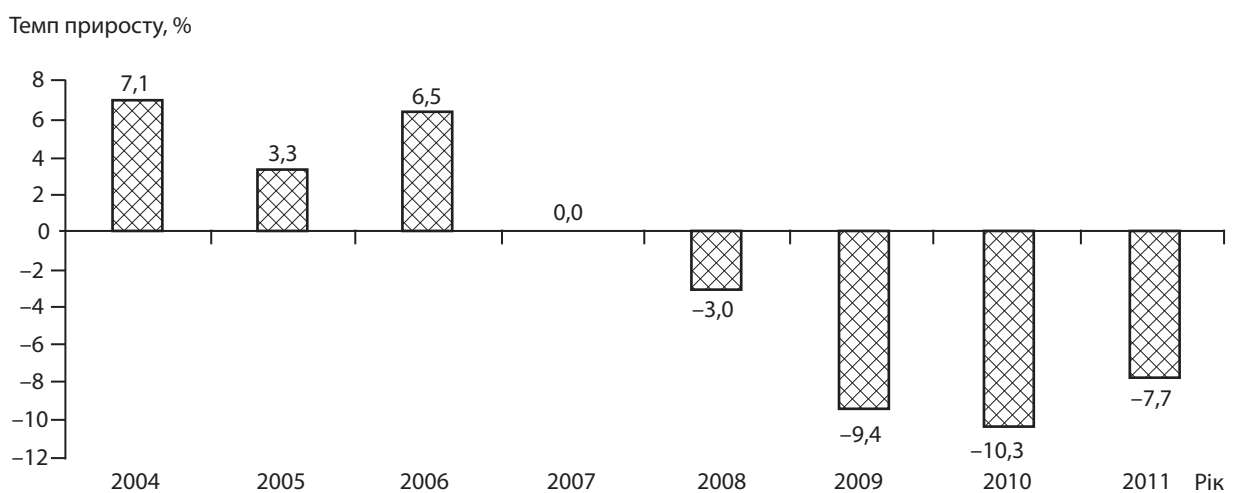

Рис. 8. Темп зміни до попереднього року видобутку нафти в Україні за 2004 – 2011 рр. [6; 7]

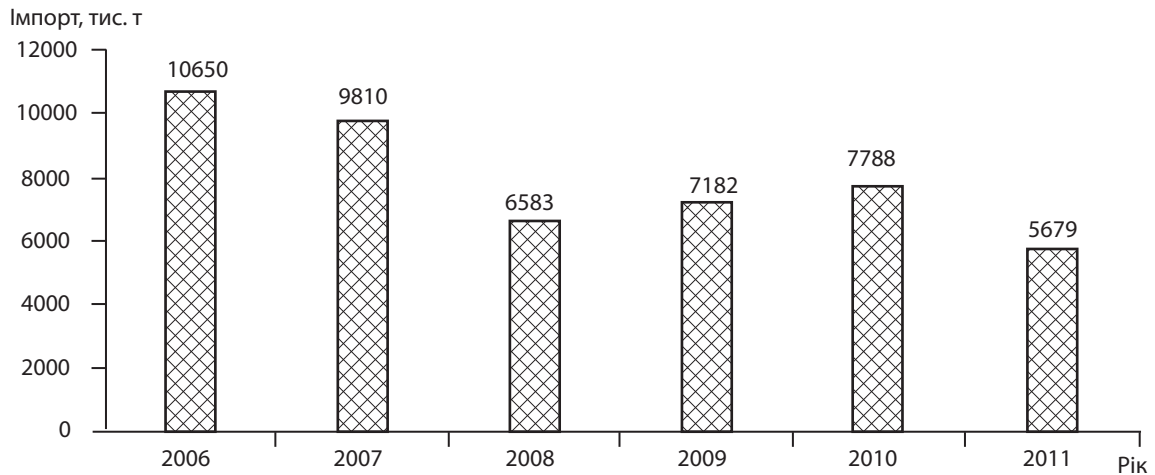

Рис. 9 – Динаміка імпорту в Україну нафти та нафтопродуктів сирих у 2006 – 2011 рр. у натуральному вираженні [4]

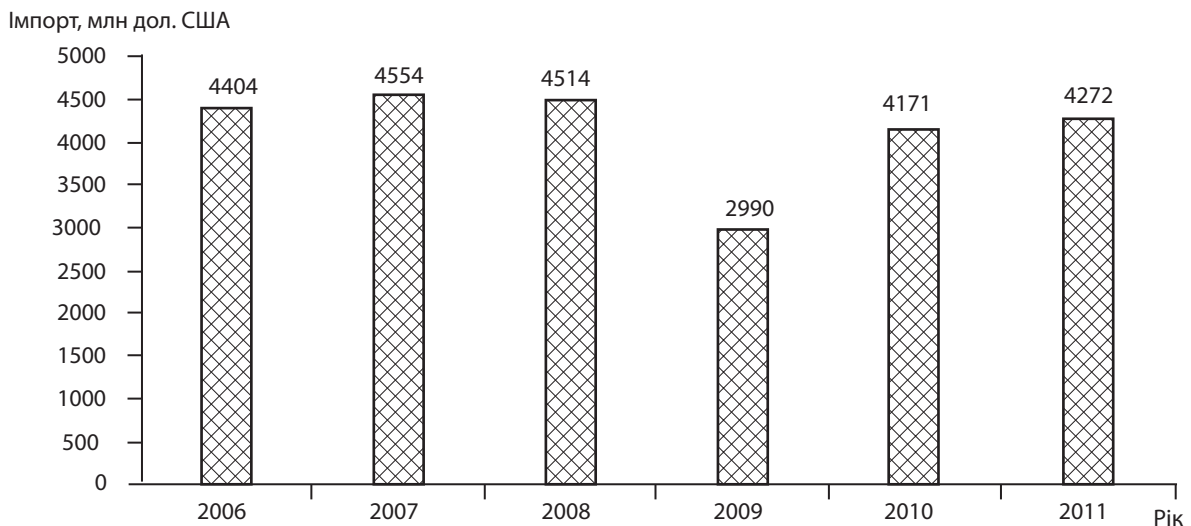

Рис. 10. Динаміка імпорту в Україну нафти та нафтопродуктів сирих у 2006 – 2011 рр. у вартісному вираженні [4]

Як видно з рис. 11, скорочення імпортних поставок на український ринок нафти і нафтопродуктів сирих, в натуральному вираженні, спостерігалось лише в 2009 р. і 2010 р., на 9% і 8% відповідно, що пов'язано з розвитком в цей період кризових явищ в економіці України і в світі в цілому.

Географічна структура імпорту нафти і нафтопродуктів сирих, в Україну в 2011 рр. представлена на рис. 12.

Як видно з рис. 12, імпорт нафти сирової та нафтопродуктів сирих в Україну здійснювався у 2011 р. лише з 4 країн. При цьому основним імпортером в Україну являється Росія, на частку якої приходиться більше 81,9% імпорту (4650,2 тис. т, що в вартісному вираженні складає 3440,5 млн дол. США).

У даних умовах не можна говорити про достатній рівень диверсифікації поставок у даній сфері, що є питанням забезпечення енергетичної безпеки, оскільки на інші три країни припадає лише 18,1% імпорту нафти в Україну, а саме Азербайджан – 12,6% (716,5 тис. т, або

569,2 млн дол. США); Казахстан – 5,0% (283,4 тис. т, або 239 млн дол. США); та Туркменістан – 0,5% (29,3 тис. т, або 23,6 млн дол. США). У сформованих умовах така сировинна залежність створює істотні труднощі для формування вітчизняної пропозиції на ринку моторного палива в Україні.

Порівняльний аналіз попиту та пропозиції нафти на українському ринку проведено на основі балансу ринку сирової нафти. Баланс ринку нафти в Україні подано на рис. 13. З рис. 13 видно, що баланс ринку нафти в Україні в 2011 р. збільшився в порівнянні з 2007 р. на 4,4 млн т. і досяг відмітки (-0,7 млн т). Таке зростання даного показника перш за все пов'язане зі зменшенням обсягів споживання моторного палива на 5,1 млн т.

Найбільш позитивний баланс ринку нафти в Україні за період, який ми проаналізували, було зафіксовано в 2010 р. на рівні -0,5 млн т, найбільш негативний баланс – в 2008 р., який склав (-9,8 млн т).

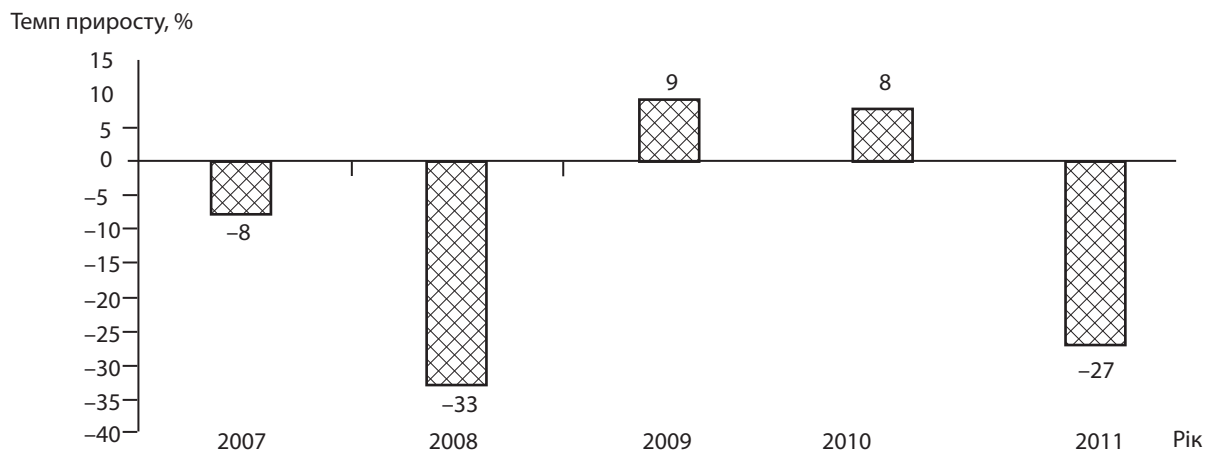

Рис. 11. Темп зміни до попереднього року натуральних об'ємів імпорту в Україну нафти та нафтопродуктів сирих за 2007 – 2011 рр. [4]

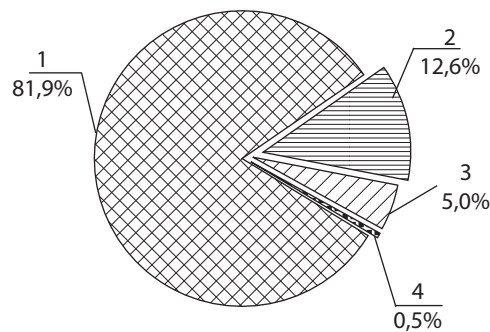

Рис. 12. Географічна структура імпорту нафти та нафтопродуктів сирих в Україну в 2011р.:
1 – Росія; 2 – Азербайджан; 3 – Казахстан; 4 – Туркменістан

Торгівля сировою нафтою в Україні, враховуючи різні географічні, історичні та політичні умови, має свою специфіку, що обумовлюється наявністю таких складових:

- системою нафтопроводів «Дружба», по якій транспортується нафта сорту Urals;
- морським нафтовим терміналом «Південний», що дає змогу закупати сиру нафту із Азіатсько-Тихоокеанського регіону – найпоширенішими сортами нафти є Azeri Light, CPC Blend, Tengiz;
- поставками сирової нафти залізничним транспортом;
- торгівлею нафтою власного видобутку.

Кожен із представлених елементів має власний механізм ціноутворення, що виражає їх специфіку. Так, ціна нафти сорту Urals вираховується згідно з Постановою КМУ від 15.06.1994 р. № 406 «Про ціну на нафту, що постачається з Російської Федерації» [8]. Базою для визначення ціни на нафту є дані про спотові ціни на нафту сорту Urals, які опубліковані в Platt's Crude Oil Marketwire. Розрахунок ціни здійснюється на умовах поставки «франко-кордон» за двома можливими варіантами:

- при поставках нафти, яка відповідає технічним умовам ТУ 39-1623-93 «Нафта російська, що постачається для експорту» за типом 2 (густина – 32 °API, вміст сірки – 1,8 % мас.), застосовується формула (1):

$$C = (C_{пл} - 1,6) \times Bbl, \text{ дол. США / т,} \quad (1)$$

де C – ціна нафти типу 2 згідно з ТУ 39-1623-93 на умовах поставки «франко-кордон», дол. США / т;

$C_{пл}$ – середнє встановлення ціни на нафту Urals за даними Platt's Crude Oil Marketwire (кількість днів, що котируються, обумовлюється в контрактах), дол. США / бар;

1,6 – диференціал для базису поставки «франко-кордон» для Російської Федерації з Україною, дол. США/бар;

Bbl – кількість барелів в одній тонни нафти типу 2 ТУ 39-1623-93;

- при поставках нафти, яка відрізняється за фізико-хімічними властивостями від типу 2, застосовується формула (2):

$$C_p = (C - D_{api} - D_s) \times Bbl, \text{ дол. США/т,} \quad (2)$$

де C_p – розрахункова ціна нафти, що надходить, дол. США/т;

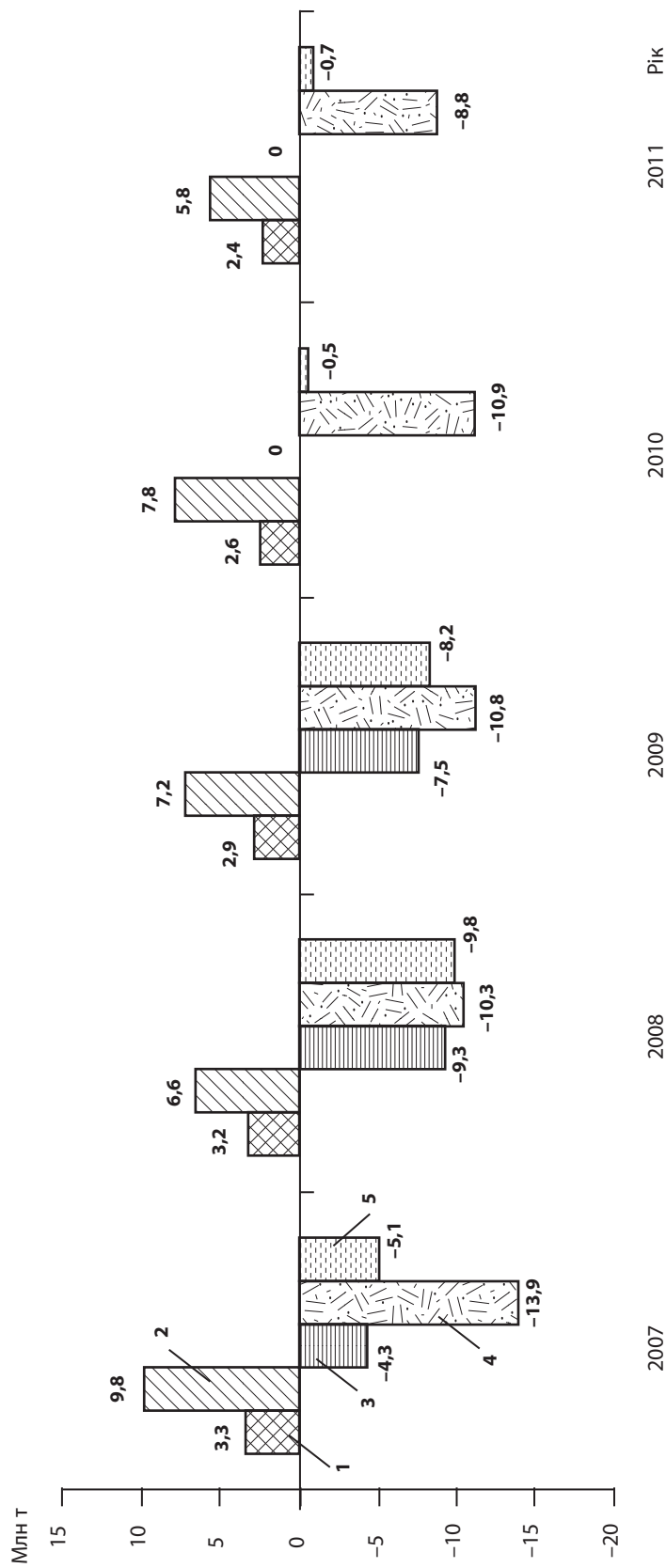

Рис. 13. Баланс ринку нафти в Україні за 2007 – 2011 рр. [4; 6; 7]: 1 – виробництво; 2 – імпорт; 3 – експорт; 4 – споживання; 5 – баланс

C – ціна нафти типу 2 згідно з ТУ 39-1623-93 на умовах поставки «франко-кордон», дол. США /т (розрахована за 1-им варіантом);

D_{api} – знижка на ціну у разі відхилення від густини нафти типу 2 ТУ 39-1623-93, що визначається окремо за формулою (3):

$$D_{api} = (32 - P) \times 0,2, \text{ дол. США / бар.}, \quad (3)$$

де P – густина нафти, яка постачається, °API;

D_s – знижка на ціну в разі відхилення від вмісту сірки в нафті типу 2. Визначається за формулою (4):

$$D_s = (S - 1,8) \times 0,2, \text{ дол. США / бар.} \quad (4)$$

де S – вміст сірки в нафті, що постачається, % мас.;

Vbl – кількість барелів одній тонни нафти типу 2 ТУ 39-1623-93;

Наявність спільної із Російською Федерацією системи нафтопроводів «Дружба» обумовлює значну скидку в ціні на нафту сорту Urals в обмін на скидку для Російської Федерації на транзит нафти територією України. Оскільки сорт

нафти Urals є гіршим за нафту марки Brent (більш сірчанним та важким), то її ціна є дешевою. На рис. 14 наведена динаміка середньомісячних цін на нафту сорту Urals, Brent (Dated), а також ціна імпорту нафти сорту Urals для України.

Як бачимо із рис. 14, тенденції зміни ціни нафти сорту Urals співпадають із тенденціями за сортом Brent, тобто можна вважати, що рівень ціни російської нафти залежить від ціни еталону. Однак, за даними агентства Platt's, вартість сорту Urals відстежується, але все ж таки більшість акторів нафтового ринку при укладанні спотових угод та прогнозуванні тенденцій зміни ціни орієнтуються саме на дані щодо ціни нафти сорту Brent. Максимальна різниця в цінах цих двох сортів за представлений період становила 6,37 дол. США/бар., а мінімальна – 0,48 дол. США/бар.

Представлена знижка до ціни сорту Urals для України має впливати на собівартість переробки (у калькуляційній статті матеріальні витрати). Разом з цим висока залежність від російської нафти інших країн світу дає

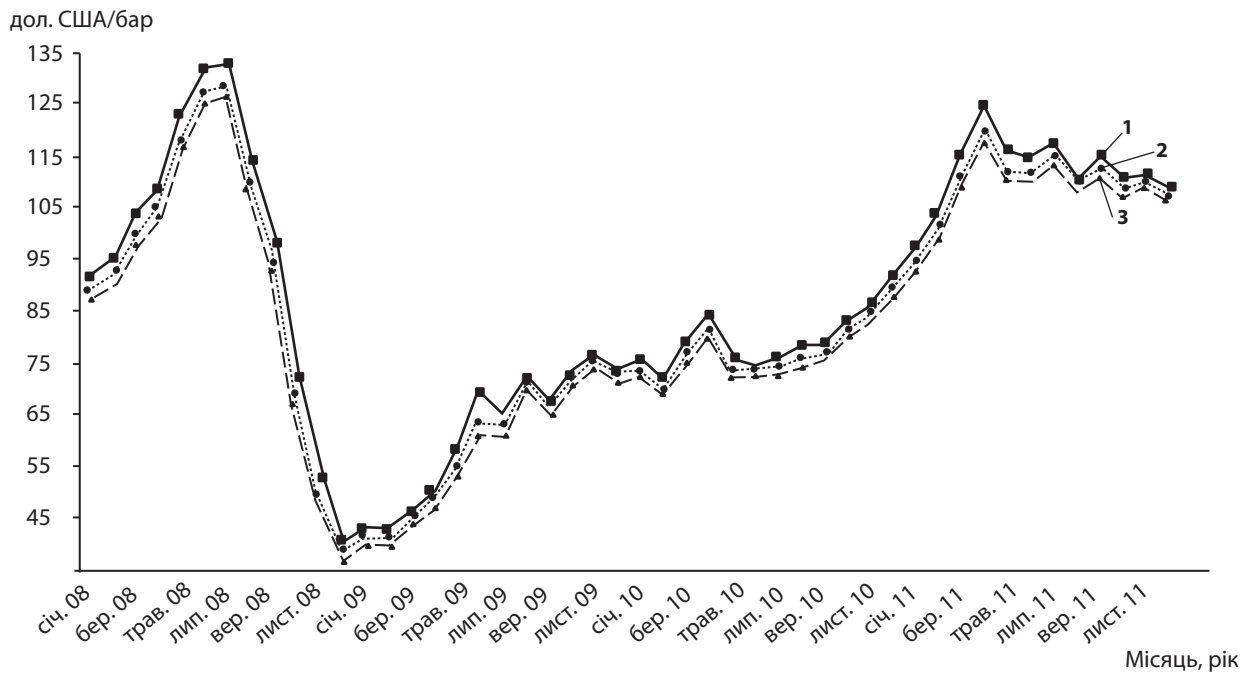

Рис. 14. Динаміка середньомісячних цін на сирі нафту в 2008 – 2011 рр. за сортами:
1 – Brent; 2 – Urals, 3 –Urals, що імпортується в Україну

можливість останній отримувати значну частину бюджетних надходжень за рахунок експортного мита на сирі нафту. Для регулювання експорту нафти і нафтопродуктів із РФ впроваджено 21.05.1993 р. Федеральний закон «Про митний тариф» (остання редакція від 06.12.2011р.), згідно з яким вставлено плаваючі ставки вивізного мита на нафту і нафтопродукти. Вихідними даними для розрахунку вивізного мита є середня ціна на нафту сорту Urals на європейському ринку (Urals Роттердам та Urals Середземноморський) за попередній місяць. Визначення ставки експортного мита спирається на розрахунок 60% від різниці між ціною моніторингу і ціною нафти в 182,5 дол.

США за тонну [9; 10]. На рис. 15 наведена динаміка ставок експортного мита на сирі нафту сорту Urals, встановлених РФ у 2012 р.

У результаті з урахуванням експортного мита Україна закуповує важку сірчану російську нафту за значно вищою ціною ніж світовий еталон Brent.

Окрім цього, до заготівельної вартості нафти для українських нафтопереробних підприємств входить також рентна плата за транспортування нафти магістральними нафтопроводами. Згідно із положеннями Податкового кодексу України, ставка оподаткування 1 тонни сирової нафти становить 4,5 грн на 100 км [11].

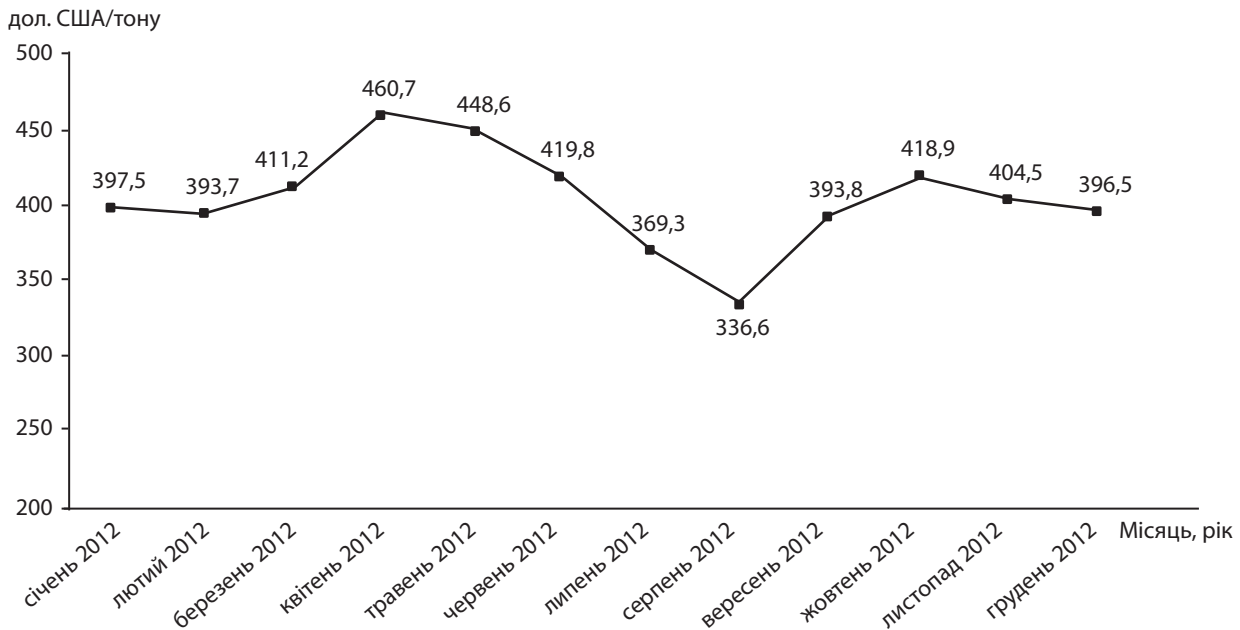

Рис. 15. Динаміка ставок експортного мита на сирю нафту сорту Urals з Російської Федерації у 2012 р.

Іншим джерелом надходжень сирової нафти в Україну є її імпорт через морський нафотермінал «Південний». Оскільки власником терміналу є ПАТ «Укртранснафта», що є дочірнім підприємством державної компанії НАК «Нафтогаз», то ціна на нафту визначається в процесі проведення тендеру (відкритих торгів). Відповідно до ч. 4 ст. 2 Закону України «Про здійснення державних закупівель» особливості закупівлі сирової нафти визначаються окремими законами України, проте наразі зазначені регулюючі нормативні правові акти відсутні, а держзакупівлі цих товарів проводяться на загальних засадах. Згідно з дією цього механізму ПАТ «Укртранснафта» за результатами тендеру уклала угоду із компанією «Transit S. A.» (Швейцарія) на закупівлю казахстанської нафти сорту Tengiz (або CPC Blend) та азербайджанської нафти сорту Azeri Light. Формула ціни згідно з підписаними договорами розраховується як середньоарифметичне значення найвищого та найнижчого добових котировань вартості сирової нафти Brent, опублікованих у Platt's Crude Oil Marketwire із вирахуванням знижки у 0,35 дол. США/бар.

У той же час торгівля зазначеними сортами нафти на світових спотових ринках відбувається зазвичай із націнкою до сорту нафти Dated Brent, про що свідчать дані Platt's Crude Oil Marketwire (рис. 16). Ще однією складовою ринку товарної нафти в Україні є закупівля нафти власного видобутку. Ціна на українську сирю нафту визначається Порядком організації та проведення біржових аукціонів з продажу нафти сирової, газового конденсату власного видобутку і скрапленого газу, затвердженого Постановою КМУ від 03.10.2011р. № 1064 [12].

Проведення біржових аукціонів на цей час здійснюється Українською міжбанківською валютною біржею (УМВБ). Механізм ціноутворення передбачає формування наступних складових:

- визначення стартової ціни. Рівень стартової ціни (без урахування податку на додану вартість та витрат на транспортування, постачання і зберігання) на аукціонах для нафти сирової та газового конденсату визначається аукціонним комітетом;
- на підставі митної вартості нафти сорту Urals, за даними Держмитслужби, за 15 днів, що передують даті реєстрації заявок на участь в аукціоні.
- на підставі даних Держмитслужби за сортом Azeri Light із застосуванням перевідного коефіцієнта 0,85 у разі ненадходження у зазначений період на митну територію України нафти сорту Urals;
- як середнє значення ціни фактичних угод з продажу нафти сорту «Urals» на умовах поставки FOB Новоросійськ та FOB Приморськ, згідно з даними видання «Crude Oil Marketwire» агентства «Platts», за 15 днів, що передують даті реєстрації заявок на участь в аукціоні, у разі ненадходження у зазначений період на митну територію України нафти сортів «Urals» та «Azeri Light»;
- продаж нафти сирової та газового конденсату на аукціонах за ціною, нижчою стартової ціни, не допускається;
- визначення рівня надбавок за якість української нафти. Надбавка за якість нафти сирової застосовується під час визначення стартової ціни на нафту сирю для аукціонів у разі стабільної ситуації на ринку нафти протягом не менш як двох місяців та коли ціна на нафту сорту «Urals», що постачається на митну територію України трубопровідним транспортом, не перевищує 90 дол. США за 1 барель, і встановлюється у таких розмірах:
- 17 дол. США за 1 тону без урахування податку на додану вартість за офіційним курсом гривні, установленим Національним банком на дату реєстрації

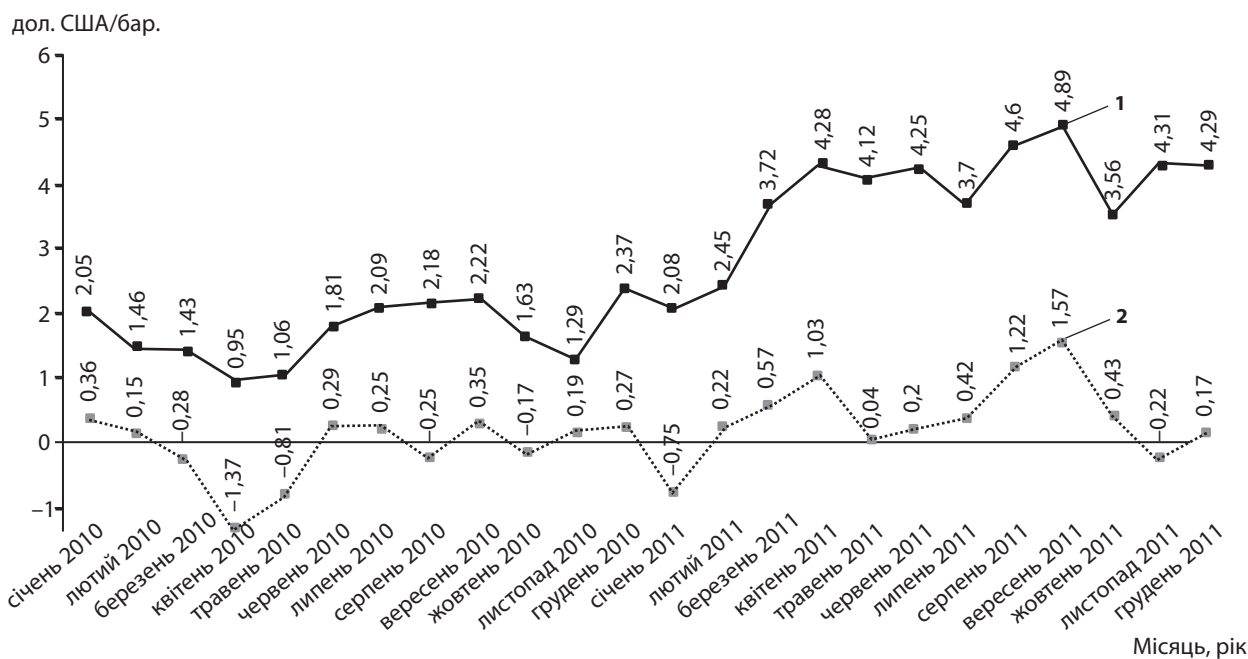

Рис. 16. Динаміка середньомісячних диференціалів до Dated Brent у 2010 – 2011 рр. за сортами: 1 – CPC Blend Crude; 2 – Azeri Light

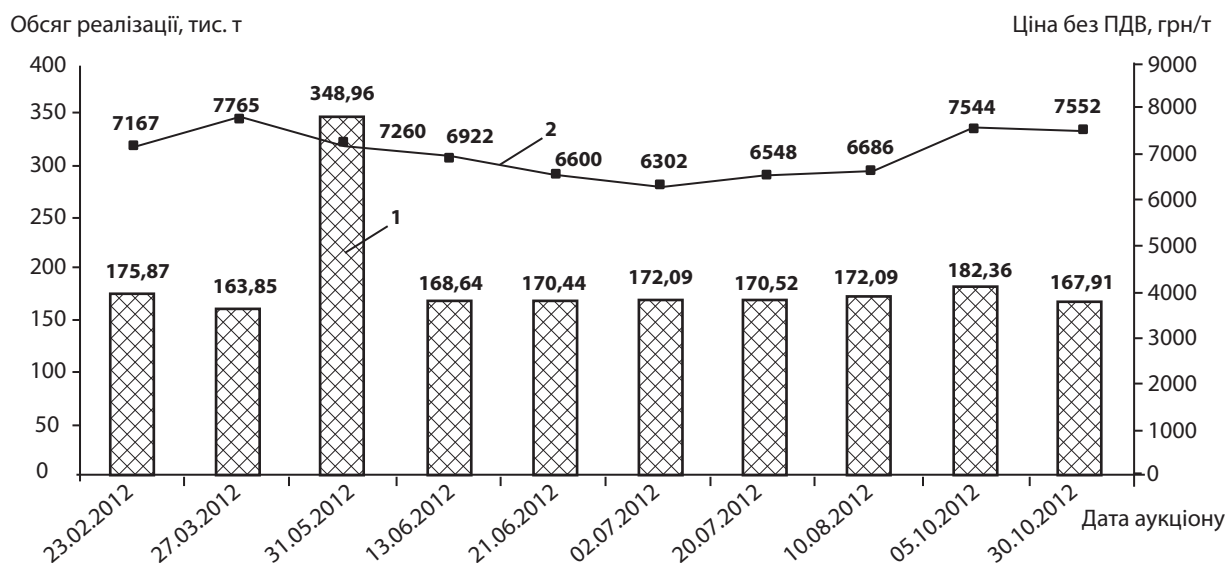

Рис. 17. Динаміка обсягів та цін реалізації української сирої нафти на аукціонах УМВБ протягом 2012 р.: 1 – обсяг реалізації сирої нафти; 2 – ціна на нафту без ПДВ

заявок на участь в аукціоні, – для I групи якості згідно з ДСТУ 9965-76. До I групи якості належить нафта групи I класу I типу I, групи I класу II типу I, групи I класу II типу III;

- 2 дол. США за 1 тону без урахування податку на додану вартість за офіційним курсом гривні, установленим Національним банком на дату реєстрації заявок на участь в аукціоні, – для II групи якості згідно з ДСТУ 9965-76. До II групи якості належить нафта групи II класу I типу I, групи II класу I типу II;

- 0 дол. США – для III групи якості згідно з ДСТУ 9965-76. До III групи якості належить нафта групи III класу II типу III, групи III класу I типу II. Мінімальний крок аукціону – 10 грн.

На рис. 17 представлена динаміка обсягів реалізації та цін на сирі українську нафту за даними аукціонів протягом 2012 р.

Загалом, вітчизняна нафта реалізується по заниженій вартості, оскільки аналогом виступає високосірчата нафта марки Urals, а надбавки за якість нафти використовуються

у разі неперевіщення ціни 90 дол. США. Сьогоднішня кон'юнктура товарного ринку у світі обумовлює, що Urals торгується більш ніж за 100 дол. США. Отже, за такої ситуації надбавки за якість української нафти не передбачені.

До того ж єдиним покупцем біржових аукціонів є група «Приват» (власник Кременчуцького, Дрогобицького та Надвірнянського НПЗ), прагнення якої покращити фінансове положення своїх підприємств призводить до відтягування дати аукціонів до моменту зниження цін на світовому ринку, або ж наявність реальної можливості вплинути на ціну української нафти за допомогою імпорту дешевої сировини. Українська нафта на аукціоні реалізується за стартовою ціною.

Основним продавцем нафти на біржових аукціонах є ПАТ «Укрнафта», а прагнення таких компаній як СП «Бориславська нафтова компанія», ПАТ «Галс К», СП «Каштан Петролеум», ДАТ «Чорноморнафтогаз» і СП «УкрКарпатОйл ЛТД» запропонувати на аукціоні не мають успіху через наявність значних афілійованих зв'язків між ПАТ «Укртатнафта» та ПАТ «Укрнафта».

Спираючись на вищевиявлені особливості формування ціни на українському ринку сирової нафти порівняно із міжнародним досвідом, можна відмітити значні викривлення у механізмі її ціноутворення (висока вартість високосірчистої нафти сорту Urals та монополізований ринок торгівлі вітчизняною нафтою), що призводять до здороження вартості її переробки, а отже й до неконкурентоспроможності вітчизняних нафтопродуктів.

Висновок. Результати аналізу національного ринку сирової нафти дозволяють констатувати таке:

1. Стала тенденція торгівлі сировою нафтою на ринку України обумовлена скороченням об'ємів переробки нафти, яке, у свою чергу, спричинене витисненням з національного ринку вітчизняного пального імпортом.
2. Основною причиною незадовільної конкурентоспроможності вітчизняного моторного палива є його якість, що не відповідає вимогам сучасних стандартів та невідповідна до нього ціна.
3. Низька якість моторного палива вітчизняного виробництва визначається переважним використанням для його виробництва низькоякісної (високосірчистої) імпоротної (російської) нафти.
4. У цілому конкурентоздатність вітчизняної нафтопереробної галузі слід визнати низькою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Виробництво найважливіших видів промислової продукції по місяцях 2005, 2006 і 2007 років : Експрес-випуск 16.01.2008 р. № 14. – К. : Державний комітет статистики України, 2008. – 9 с.
2. Виробництво найважливіших видів промислової продукції по місяцях 2007, 2008 і 2009 років : Експрес-випуск 16.10.2009 р. № 221. – К. : Державний комітет статистики України, 2009. – 11 с.
3. Виробництво найважливіших видів промислової продукції по місяцях 2009, 2010 і 2011 років : Експрес-випуск 19.01.2012 р. № 12. – Державна служба статистики України, 2012. – 12 с.
4. Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу [Електронний ресурс] : Офіційний Веб-сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Нефтепереработка 2011: в стране невыученных уроков [Электронный ресурс] : Профессиональный интернет дайджест «НефтеРынок». – Режим доступа : http://www.nefterynok.info/analytics.phtml?art_id=115.
6. Виробництво основних видів промислової продукції за 2003–2010 роки [Електронний ресурс] : Офіційний Веб-сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/pr/prm_ric/prm_ric_u/vov2005_u.html.
7. Виробництво основних видів промислової продукції по місяцях 2011 року [Електронний ресурс] : Офіційний Веб-сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2011/pr/ovp/ovp_u/ovp2011.html.
8. Постанова КМУ «Про ціну на нафту, що поставляється з Російської Федерації» від 15.06.1994 р. № 406 [Електронний ресурс] / Інформаційний портал UA Inform. – Режим доступу: <http://ua-info.biz/legal/baseti/ua-rmtoxe.htm>.
9. Постановление Правительства Российской Федерации «О расчете ставок вывозных таможенных пошлин на отдельные категории товаров, выработанных из нефти» от 27.12.2010 г. № 1155 [Электронный ресурс] / Консультант. – Режим доступа : <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=139319>.
10. Федеральный закон РФ «О таможенном тарифе» [Электронный ресурс] / Lexim.Ru – Режим доступа : http://www.lexim.ru/main_documents/408/.
11. Цена энергии. Механизмы формирования цены на нефть и газ [Электронный ресурс] / Секретариат Энергетической Хартии // ЭСКО: электронный журнал энергосервисной компании «Экологические системы». – Режим доступа : http://esco-ecosys.narod.ru/2009_3/art203.pdf.
12. Постанова КМУ «Деякі питання організації та проведення біржових аукціонів з продажу нафти сирової, газового конденсату власного видобутку та скрапленого газу» від 03.10.2011 р. № 1064 [Електронний ресурс] / Верховна рада України. – Офіц. вид. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1064-2011-%D0%BF>.